

на основі бюджетної стратегії Уряду та стратегічних планів головних розпорядників бюджетних коштів; повномасштабне впровадження програмно-цільового методу складання і виконання державного та місцевих бюджетів, виділення бюджетних призначень і використання бюджетних коштів з метою досягнення конкретних результатів. Проте політична нестабільність, що спостерігалася протягом двох бюджетних років – виборів Президента і парламенту (2004, 2005 роки) та післявиборчий етап (2006 та 2007 роки), часті зміни у структурах влади об'єктивно не сприяли визначенню єдиної, науково обґрунтованої бюджетної стратегії на середньострокову та довгострокову перспективу, а тому завдання, які здійснюються органами державної та місцевої влади останніми роками, відбивають лише окремі тактичні рішення того чи іншого уряду в бюджетному процесі.

В Україні склалася негативна практика прийняття нового бюджету, який суттєво корегує привила гри для платників податків без попередження, широкого обговорення, обґрунтування доцільності та кінцевої мети перетворень, що негативно позначається на фінансовому стані підприємств, матеріальному забезпеченні громадян, інвестиційному кліматі.

Бюджет-2007 не позбавлений цього недоліку, хоча цього разу зроблено спробу відокремити зміни податкового законодавства від самого бюджету через підготовку окремого закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування". Це можна вважати першим кроком, хоча довгоочікувана податкова стабільність може бути реально впроваджена лише після прийняття Податкового кодексу.

На нашу думку, можливість проводити швидкі, кардинальні податкові зміни не повинні бути закладені у статтях закону України про державний бюджет. Це порушення бюджетних принципів, тому що неправомірно здійснювати регулювання податкових норм та порядок формування та використання коштів фондів загальнообов'язкового соціального страхування у бюджетному законодавстві.

В сфері податкової політики проголошувалася необхідність зменшення ставки податків з одночасним розширенням бази оподаткування. Фактично у 2007 році ставки податків не зменшилися, а база оподаткування розширилася, зокрема щодо податку з доходів фізичних осіб.

Бюджет поточного року практично не зменшує фіскальне навантаження на суб'єктів господарювання, ви-

ключенням стало лише послаблення для державних підприємств та підприємств із державною часткою власності, які довгий час перераховували до бюджету 50 % одержаного прибутку, у 2007 році вони будуть віддавати 15 %. Передбачається, що зменшення суми вилучених обігових коштів позитивно вплине на темпи модернізації та оновлення основних фондів державних підприємств. Зменшення ставки збору з купівлі-продажу валюти з 1,3 до 1 % також не є підтвердженням зміни загальних тенденцій в оподаткуванні. В бюджеті-2007 суттєво знижено ставку збору на соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності для роботодавців з 2,9 до 1,5 %, але водночас збільшено розмір внеску до Пенсійного фонду з 31,8 до 33,2 %.

Система податкових пільг для фізичних осіб в Україні вкрай недосконала. Починаючи з 1.01.2007 звичайна соціальна пільга, яка являє собою величину, на яку зменшується сума оподаткованого доходу при розрахунку податку з заробітної плати (сьогодні величина соціальної пільги складає 50 % мінімальної заробітної плати на 1.01.2007, тобто 200 грн.), не покращує життя незахищених верств населення. Адже умовою надання соціальної пільги є розмір заробітної плати особи, що не перевищує 740 грн. Це означає, що одинока мати, яка самостійно виховує дитину, або особа, що виховує трьох і більше дітей і одержує на місяць 800 грн. не має права на соціальну пільгу, тож, має платити податок з доходу в повному обсязі.

Таким чином, в бюджеті-2007 про зменшення податкового навантаження не йдеться. Безперечно, частина вказаних вище податкових змін була доречною та необхідною, проте в контексті національних інтересів стабільного розвитку економіки податкове та бюджетне регулювання повинні здійснюватися паралельно, а не бути взаємовиключними; податки мають бути стабільними, а не змінюватися з кожним прийняттям нового бюджету чи поправок до нього. Крім цього, податки мають стимулювати модернізацію підприємств, впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності бізнесу у країні.

1. Закон України "Про Державний бюджет на 2007 рік 2. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. – К.: Наукова думка, 2006, 432 с.

Надійшла до редколегії 12.11.2007

О.В. Чеберяко, канд. екон. наук, доц.,
Т.А. Коляда, канд. екон. наук, доц.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ СТРАХОВИКА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті висвітлюється особливості формування доходів страховика від основної діяльності, інвестиційної діяльності та інших операцій та оподаткування податком на прибуток страхової діяльності як операцій особливого виду.

In the article lights up the feature of forming of profits of insurer from basic activity, investment activity and other operations and taxation an income tax insurance activity as operations of the special kind.

Страхова діяльність належить до сфери фінансових послуг. Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховування та фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та управлінням ними [1, ст.353].

Страхова діяльність також є особливим видом діяльності, оскільки:

✓ страхові компанії реалізують на ринку особливий товар – страховий захист, за що отримують певну пла-

ту. Тобто страховик спочатку акумулює кошти (створює страховий фонд), які надходять від страхувальника, а лише потім зазнає витрат, пов'язаних з компенсацією збитків за укладеними договорами страхування, тобто існує розрив в часі між моментом одержання доходів і моментом надання страхової послуги;

✓ страхові компанії мають свої особливі доходи, які формуються за рахунок страхових внесків, а також доходів від інвестування коштів страхових резервів;

✓ витрати страховика пов'язані із необхідністю виплати страхових відшкодувань і страхових сум, а також проведенням самого страхування;

✓ фінансові результати страховика формуються окремо за ризиковими видами страхування і страхуванням життя, оскільки воно належить до довгострокових видів страхування;

✓ для забезпечення платоспроможності та виконання своїх зобов'язань страхові компанії формують страхові резерви та здійснюють перестраховальні операції.

Головна особливість діяльності страховика полягає в тому, що така своєрідна "плата наперед" дозволяє страховикові накопичувати значні фінансові ресурси і виконувати активну роль на ринку капіталів, що підкреслює двоїстий характер діяльності страховика (одноразове здійснення страхової та інвестиційної діяльності). Двоїстий характер діяльності страховика зумовлює специфіку його доходів.

Вагомий внесок у дослідження фінансово-економічної діяльності страховика зробили такі вчені України і ближнього зарубіжжя, як В.Д. Базилевич, О.І. Бара-

новський, Н.М. Внукова, К.Г. Облий, О.О. Гаманкова, Т.Є. Гварліані, О.А. Гвозденко, В.Б. Гомелля, Н.Б. Грищенко, В.І. Грушко, О.Д. Заруба, О.М. Зубець, М.С. Клапків, В.В. Корнєєв, Л.А. Орланюк-Малицька, С.С. Осадець, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, Т.А. Ротова, А.С. Руденко, В.І. Серебровський, К.Є. Турбіна, Т.А. Федорова, В.В. Шахов, Я.П. Шумелда, Р.Т. Юлдашев, С.І. Юрій, С.Ю. Янова та ін.

Теорія і практика страхування розрізняє переважно три джерела доходів страховиків:

✓ доходи від страхової (основної) діяльності – всі надходження, пов'язані з проведенням страхування і перестраховання;

✓ доходи від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів (як власних, так і коштів страхових резервів);

✓ доходи від інших операцій, які не належать ні до страхових, ні до інвестиційних доходів, але часом з'являються у страховика у процесі його звичайної господарської діяльності і надзвичайних подій (табл. 1).

Таблиця 1. Склад доходів страховика

ДОХОДИ СТРАХОВИКА		
Від страхової діяльності	Від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів	Від інших операцій
страхові премії за договорами страхування і перестраховання	відсотки, сплачені страховикові за надання довгострокових інвестиційних кредитів, включаючи довгострокове кредитування житлового будівництва	від здавання майна в оренду (здійснення фінансового або оперативного лізингу)
комісійні винагороди за перестраховання	участь у прибутку перестраховиків	від надання консультаційних послуг
частки від страхових сум та відшкодувань, сплачені перестраховиками	дивіденди за акціями	від реалізації прав регресної вимоги страховика до страхувальника або іншої особи, відповідальної за заподіяний збиток
повернуті суми з централізованих страхових резервів	відсотки від розміщення коштів на депозитних вкладах у банку	у вигляді безкоштовної фінансової допомоги страховику і безкоштовно переданих страховику товарів (надання послуг)
повернуті суми технічних резервів, інших, ніж резерви незароблених премій	відсотки, що їх нараховує банк на суми залишку коштів на поточному рахунку	від індексації та передачі (продажу, обліку та інших видів відчуження) основних фондів і нематеріальних активів
	відсотки за облігаціями	від позитивної різниці перерахунку в гривні іноземної валюти і коштів від її продажу, що були у страховика на кінець звітного періоду, якщо збільшується офіційний валютний (обмінний) курс НБУ (якщо було зменшення курсу, то негативна різниця призводить до виникнення кредиторської заборгованості)
		від врегулювання безнадійної заборгованості
		штрафи, пені і інші доходи

Джерело: складено авторами.

Першим і основним є доходи від страхової діяльності, котрі виступають первинними доходами страхової компанії. Саме на залучення цих доходів розраховує страховик, з'являючись на страховому ринку і пропонуючи страхові послуги за певну плату, якою є страхова премія, яку страхувальник зобов'язаний внести страховикові згідно з договором страхування. Тільки після сплати страхувальником страхової премії (або першого платежу страхової премії, коли вона сплачується в кілька строків) договір страхування набирає чинності, якщо інше не передбачено угодою сторін. Страхові премії є основою для подальшого кругообігу фінансових коштів, головним джерелом для створення страхових фондів і фінансування всієї діяльності страховика.

Комісійні винагороди, отримані прямим страховиком (цедентом, перестраховальником) за передачу ризиків у перестраховування іншим страховикам, також належать до доходів від страхової діяльності. Цей різновид доходу економічно виправданий, оскільки прямий страховик (цедент) сам домовляється зі страхувальником,

інспектує об'єкт страхування й аналізує ризики об'єкта, укладає із страхувальником договір страхування, у повному обсязі відповідає перед ним за компенсацію шкоди і є щодо інших перестраховиків своєрідним посередником, який надає їм можливість одержати додатковий дохід від перестраховування застрахованих цедентом ризиків. Саме за ці послуги оплачується цеденту комісійна винагорода.

Частки від страхових сум та відшкодувань, сплачені перестраховиками – ще один різновид доходу, який виникає у прямого страховика (цедента) тоді, коли з об'єктом страхування, що був перестрахований ним як цедентом у інших перестраховиків, стався страховий випадок, і цедент виплатив відшкодування в обсязі, що перевищує обсяг відповідальності, котра залишилася на ньому, після перестраховування, а перестраховики компенсували йому свої частини у загальному збитку, що відшкодовується згідно з умовами договорів перестраховування.

Також доходами страховика є суми, що повернуті з централізованих страхових резервних фондів, коли він,

перебуваючи раніше учасником таких фондів, виходить із них. В Україні централізовані фонди створюються на базі Моторного, Авіаційного, Морського страхових бюро і Фонду страхових гарантій "Ексімстрах". До складу цих бюро повинні належати страховики, що здійснюють відповідно обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників автотранспорту, страхування авіаційних ризиків, страхування морських ризиків і обов'язкове страхування пасажирів від нещасних випадків при морських перевезеннях, а також страхування кредитних ризиків держави, коли іноземні кредити видаються українським юридичним особам під гарантії Кабінету Міністрів України.

Страховики – учасники цих об'єднань зобов'язані регулярно робити внески, що використовуються згідно з положеннями або установчими документами, які визначають діяльність таких структур. Якщо внески страховиком були зроблені, а потім він виходить із складу відповідного об'єднання страховиків, частина внесків повинна бути йому повернута.

Закон України "Про страхування" встановлює два різновиди страхових (технічних) резервів, які зобов'язані формувати і вести облік страховики: резерв незароблених премій і резерв збитків [2, ст.31]. Отже, сума повернення повинна здійснюватися з резерву збитків. Повернення з цього резерву можливе, якщо, наприклад, за заявою страховальника про настання страхового випадку до резерву збитків була спрямована певна сума, призначена надалі для її використання, щоб компенсувати збитки за даним страховим випадком. Проте у процесі проведення експертизи страхового випадку і точного визначення обсягу збитку сума фактичної виплати виявилася меншою, ніж спрямована до резерву збитків сума. Різниця між цими сумами і буде сумою повернення з технічних резервів, інших, ніж резерв незароблених премій, тобто доходом страховика від страхової діяльності.

Другим джерелом є доходи від інвестиційної та фінансової діяльності (доходи від інвестування і розміщення тимчасово вільних власних коштів і тимчасово вільних коштів страхових резервів). Ці доходи є похідними від первинних доходів (страхових премій). Тому страхові організації посідають особливе місце в забезпеченні інвестиційного процесу, вони самі здатні виконувати функції інституційних інвесторів, мобілізуючи значну частину фінансових коштів юридичних і фізичних осіб та спрямовуючи їх у різні види інвестицій. Можливість здійснення страховиками інвестиційної діяльності впливає із особливостей перерозподілу коштів методом страхування. Специфіка договору страхування дає можливість страховику протягом певного періоду часу розпоряджатися коштами, отриманими від страхувальників, інвестуючи їх у різні сфери. Крім залучених ресурсів, страхові організації мають у своєму розпорядженні власні кошти. Ці ресурси також використовуються страховиками в інвестиційних цілях. Проте власні ресурси (статутні фонди страхових компаній) були і продовжують залишатися невеликими, що зумовлює проблеми українських страховиків у перестрахованні ризиків на внутрішньому ринку, а також актуалізує питання щодо недостатніх обсягів вітчизняного страхового капіталу. Незначні за розмірами статутні фонди українських страхових компаній та низька фінансова місткість вітчизняного страхового ринку призводять до того, що провідні позиції на ринку перестраховання утримують компанії-нерезиденти.

Страхові компанії вважаються у країнах з розвиненим страховим ринком одними з найбільших інвестиційних інститутів. Так, наприклад, загальна сума інвестицій, якими управляють страхові організації Європи, США та Японії, досягає кілька трильйонів доларів [8].

В Україні інвестиційні можливості страхових компаній досить обмежені через недовіру населення до довгострокових інвестицій та невеликий набір інвестиційних інструментів.

Обсяг ресурсів, які акумулюються українськими страховими компаніями, зовсім невеликий, оскільки невелика фінансова потужність наших страховиків і обсяги їх операцій. Причина передусім полягає в недооцінці ролі і місця страхування з боку держави, потенційних інвесторів, які можуть вкладати капітал у створення і розвиток страхових організацій, а також споживачів страхових послуг. Якщо в розвинутих країнах частка страхових внесків у величині валового внутрішнього продукту досягає 8-12 %, то в нашій країні цей показник сягає близько 3 % (у 2006 році лише 2,6 %) [8]. А кількість страховиків в Україні є невиправдано високою (на 01.01.2007 – 411 страхових компаній) не тільки відносно реальних потреб суспільства в страхових послугах, а й відносно тієї частки ризиків, яка ними страхується. Це означає, що більшість страхових організацій є кептивними, тобто займається не реальним страхуванням, а "перекачуванням" коштів, які витрачає суб'єкт господарювання на страхування, іноземним перестраховикам та отриманням комісійної винагороди за передачу ризиків в перестраховання.

Найчастіше саме інвестиційна діяльність забезпечує страховику основний прибуток, що буде компенсувати його збитки за основною (страховою) діяльністю та витрати на розвиток страхової діяльності. Напрямок інвестиційної діяльності страховика залежать від характеру коштів, які він використовує для інвестування. Ці кошти представлені двома групами тимчасово вільних коштів:

- ✓ власні кошти страховика;
- ✓ кошти страхових резервів (страхового фонду)

страховика.

Власні кошти страховика – статутний фонд і нерозподілений прибуток, спеціальні і резервні (крім страхових) фонди, вільні резерви – можуть бути вкладені до будь-якої галузі економіки й у будь-якій формі згідно з чинним законодавством.

Інвестування коштів, що належать до першої групи, законодавче не регламентується і здійснюється страховиком на власний розсуд. Виняток становить статутний фонд. Так, згідно зі ст.2 Закону України "Про страхування" вимагається формування статутного фонду новоствореного страховика або збільшення статутного фонду вже діючого страховика за рахунок внесків виключно у грошовій формі. Забороняється використовувати для формування статутного фонду векселі, кошти страхових резервів, а також кошти, одержані в кредит, позику та під заставу, і вносити нематеріальні активи. Єдиним винятком з цього правила є внески до статутного фонду страховика у вигляді цінних паперів, що випускаються державою. Закон допускає такі внески у межах 25 % загального розміру статутного фонду. Таким чином, ідеться про непряме спонукання вкладати до 25 % статутного фонду саме в цінні папери, що випускаються державою. Обмеження загального розміру внесків страховика до статутних фондів інших страховиків України (не більш як 30 % його власного статутного фонду, у тому числі внесок до статутного фонду окремого страховика – не більш як 10 %) означає регулювання фінансових вкладень у корпоративні права. Заборона формувати статутний фонд нематеріальними активами виключає можливість вкладання його коштів у ці види активів [2, ст.2].

Інвестування коштів страхових резервів жорстко регламентується. Тим самим регламентується можливість отримання певних видів доходів. Регламентування пов'язане з тим, що ці кошти не є власністю страховика, тому розпоряджатись ними він повинен особливо обе-

режно. Обсяг страхових резервів, сформованих страховиком, завжди повинен відповідати обсягу взятих ним зобов'язань. Для виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками у повному обсязі і у будь-який час, страховик повинен розміщувати кошти страхових резервів у таких видах диверсифікованих активів, що мають максимальні показники прибутковості, надійності і ліквідності. Завдяки вільним коштам страхових резервів страховик може здійснювати:

- ✓ капітальні інвестиції;
- ✓ фінансові інвестиції.

Проте можливості капітальних інвестицій обмежуються правом придбання нерухомого майна. Інші види капітальних інвестицій для розміщення коштів страхових резервів законодавством України не передбачаються. Значно різноманітнішими є можливості страховика відносно фінансових інвестицій. Проте ці інвестиції, якщо йдеться про кошти страхових резервів, мають бути не прямими, а портфельними. Це означає, що страховик не має права вкладати кошти страхових резервів безпосередньо у статутні фонди юридичних осіб в обмін на корпоративні права, емітовані такими юридичними особами. Він має право здійснювати лише портфельні інвестиції, тобто вкладати кошти в придбання цінних паперів.

Зважаючи на те, що обмеження в інвестуванні і розміщенні тимчасово вільних коштів поширюються, в основному, лише на кошти страхових резервів, можна виокремити такі різновиди інвестиційного доходу:

- ✓ відсотки, що їх нараховує банк на суми залишку коштів на розрахунковому рахунку;
- ✓ відсотки від розміщення коштів на депозитних вкладах у банку;
- ✓ відсотки за облігаціями;
- ✓ дивіденди за акціями;
- ✓ участь у прибутку перестраховиків (зважаючи на наявні права вимоги, пов'язані з формуванням технічних резервів);
- ✓ участь у прибутку юридичних осіб, у складі засновників яких перебуває страхова компанія, тобто доходи від реалізації корпоративних прав;
- ✓ відсотки, сплачені страховикові за надання довгострокових інвестиційних кредитів, включаючи довгострокове кредитування житлового будівництва (законодавство дозволяє використовувати із зазначеною метою кошти резервів зі страхування життя).

Обмеження напрямків інвестування страхових резервів залежать також від різновидів здійснюваної страхової діяльності, і встановлені окремо для страхування життя [6] і окремо для інших, крім страхування життя, ризикових видів страхування [5].

Загалом, при невиправдано великій кількості вітчизняних страховиків на страховому ринку України діє дуже невелика кількість страховиків-нерезидентів, основною причиною чого є поки що незначні обсяги потенційно можливих доходів від страхової та інвестиційної діяльності.

Третім джерелом є так звані інші операційні доходи від звичайної діяльності та надзвичайних подій – не мають якихось особливостей, пов'язаних зі специфікою страхування. Вони такі самі, як аналогічні доходи інших суб'єктів підприємницької діяльності. Іншими доходами страховика є, наприклад, доходи від здавання майна в оренду (оперативний або фінансовий лізинг); доходи у вигляді позитивного результату перерахунку іноземної валюти порівняно з її балансовою вартістю на кінець звітного періоду; доходи у вигляді безповоротної фінансової допомоги та безоплатно наданих товарів (послуг); доходи від індексації та передання (продажу, обліку та інших видів відчуження) основних фондів і нема-

теріальних активів; доходи від врегулювання безнадійної заборгованості; доходи від реалізації прав регресної вимоги страховика до страхувальника або іншої особи, відповідальної за заподіяний збиток; доходи від надання консультаційних послуг; штрафи, пені, інші доходи. Перелічені доходи, зрозуміло, не відіграють такої значної ролі, як доходи від страхової та інвестиційної діяльності, величина цих доходів невелика, але іноді може бути вагомим для страховика і складати великі суми. Наприклад, така ситуація може виникнути при реалізації прав регресної вимоги до винуватця заподіяного збитку, або у випадку успішної лізингової діяльності, якщо в структурі активів страховика істотну роль відіграють кошти, які можуть приносити доходи.

Структура доходів залежить від спеціалізації страховиків, обсягів страхових операцій, рівня їх збитковості, фінансового менеджменту. За останні роки українські страховики, серед яких переважають компанії з ризикового страхування (на 01.01.2007 – 55 страховиків, що здійснювали страхування життя і 356, що здійснювали інші види страхування), понад 80 % доходів отримували від страхової діяльності, а майже 20 % – від інвестиційної та іншої діяльності. Інші доходи становлять менше 1 % [8]. Таку структуру формує переважна більшість компаній із ризикового страхування. В компанії зі страхування життя питома вага доходів від інвестиційної діяльності буде вищою, що повинно змінити загальну структуру.

Страхові компанії сплачують ті ж загальнодержавні податки і обов'язкові платежі, що і інші господарські суб'єкти. Серед них основні:

I. Прямі податки:

- ✓ податок на прибуток підприємств.
- ✓ податок з власників транспортних засобів;
- ✓ плата (податок) за землю;

II. Непрямі податки:

- ✓ податок на додану вартість;
- ✓ мито.

Всі податки сплачуються на загальних підставах окрім податку на прибуток підприємств, оскільки оподаткування прибутку страхових компаній в значній мірі відрізняється від оподаткування промислових, транспортних, торгових та інших підприємств.

Як і доходи, прибуток страховиків формується за рахунок трьох джерел: з прибутку від страхової діяльності, прибутку від інвестиційної та фінансової діяльності, прибутку від іншої звичайної операційної діяльності та надзвичайних операцій.

Прибуток страховика є об'єктом оподаткування. Відповідно до податкового законодавства об'єктом оподаткування виступає валовий дохід, скоригований на суму валових витрат. Валовим доходом страховика від страхової діяльності (для оподаткування результатів страхової діяльності страховика) вважається сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій (далі – сума валових внесків), одержаних (нарахованих) страховиками-резидентами протягом звітного періоду за договорами страхування і перестраховання ризиків на території України або за її межами, зменшених на суму страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), сплачених (нарахованих) страховиком за договорами перестраховання з резидентом [3, ст.7.2].

Згідно з Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств", страхова діяльність в нашій країні оподатковується особливим чином, а саме: дохід від страхової діяльності юридичних осіб-резидентів оподатковується: за ставкою 0 відсотків – при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, також за став-

кою 3 відсотки – при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з інших видів страхування. При цьому базою оподаткування страхових операцій є сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій (сума валових внесків), одержаних (нарахованих) страховиками-резидентами протягом звітного періоду зменшених на суму страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), сплачених страховиком за договорами перестрахування з резидентом. Якщо страховик одержує доходи із джерел інших, то такі доходи оподатковуються за звичайною ставкою 25 % [3, ст.7.2].

Основна причина використання специфічного податкового режиму для страхової діяльності полягає в тому, що конкретне визначення валових доходів та видачків страхових компаній пов'язане із низкою значних технічних ускладнень та, відповідно, значними трудовими затратами податкових служб. Тому такий альтернативний порядок оподаткування, з одного боку, створює для страхового бізнесу умови, що є принаймні наближено рівними до умов роботи інших підприємницьких структур, та забезпечує еквівалентний набір економічних стимулів для кожного із видів діяльності. З іншого боку – держава запровадила потужні стимули для штучного переведення прибутків із секторів в вищій податковим навантаженням до сектору із нижчим задля зменшення власних податкових зобов'язань.

Відповідно до діючого в Україні механізму визначення оподатковуваного прибутку, підприємства інших секторів отримують стимул і можливість переказувати частину свого прибутку на користь страхових компаній у вигляді премій за страхування малоймовірних ризиків, оскільки таким чином вони зменшують обсяг прибутку, що оподатковується за ставкою 25 %, і натомість виплачені з прибутку і отримані страховими компаніями страхові премії оподатковуються альтернативним страховим податком за ставкою 3 %. Крім того, податкові зобов'язання страхових компаній можуть бути зменшені додатково шляхом подальшого перестрахування в закордонних страхових компаніях, оскільки існуючий альтернативний податок дозволяє вираховувати такі перестрахові виплати із податкової бази.

Таким чином, у діючому законодавстві можна виділити два найпроблемніших елементи, що відкривають безпосередні можливості для оптимізації податкового навантаження суб'єктів господарювання і відтак потребують вирішення. По-перше, це норма, яка дозволяє страховим компаніям списувати обсяги перестрахових виплат (а отже, виводити фінансові ресурси за межі оподаткування), а по-друге – зменшена величина ставки податку і особливий порядок визначення бази оподаткування, до якої вона застосовується.

Основна мета податкового регулювання в цій ситуації полягає в тому, щоб зменшити можливості ухилення від сплати податків через псевдо страхування та фінансове перестрахування, при цьому максимально зберігаючи можливості для розвитку сектора реального страхування.

Існує декілька підходів щодо удосконалення податкового законодавства у сфері страхування. Так пропонується запровадження загального режиму оподаткування прибутку страхового бізнесу, яке покликане поставити страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами і не створювати економічних стимулів до оптимізації податкових платежів.

Наступний підхід – це збереження чинного режиму оподаткування страхових компаній (тобто коли базою оподаткування є обсяг страхових премій), але за умови збільшення ставки оподаткування валових доходів від страхової діяльності.

Ще один варіант податкових новацій у цій сфері передбачає внесення змін до чинного законодавства, щодо заборони підприємствам включення до складу їх валових витрат будь-яких сум страхових платежів із добровільних видів страхування, сплачених страховим компаніям.

При цьому необхідно наголосити, що підвищення ставки податку повністю зосереджено на реалізації фіскальної функції податків, і не враховує вплив такого надмірного податкового тягаря на фінансові результати роботи страхових організацій та економіку країни в цілому. Така радикальна зміна механізму оподаткування є недостатньо економічно необґрунтованою та прорахованою щодо можливостей виникнення певних ускладнень, які можуть призвести до дестабілізації ринку класичного страхування, а також підвищення цін на продукцію у багатьох важливих сферах народного господарства.

Одночасно збільшення ставки податку для таких компаній призведе до відрахування до бюджету значної частини оборотних коштів і, як наслідок, до зниження платоспроможності страховика, що загрожує невиконанням зобов'язань перед страхувальниками та зниженням конкурентоспроможності. Це змусить такі страхові організації покинути ринок.

Крім того, збільшення податкового тиску неминуче позначиться на тарифах страхових послуг, що автоматично спричинить зростання цін у тих галузях народного господарства, які користуються широким страховим покриттям.

Одночасно зростання податкового тягаря спричинить зменшення обсягів інвестицій у страхові компанії. Оскільки ставку податку для страховиків на рівні 3 % було встановлено саме для стимулювання притоку коштів у страховий сектор.

Збільшення ставки оподаткування валового доходу не сприятиме зростанню надходжень від страховиків до Державного бюджету і загрожує навіть зменшенням таких відрахувань у середньостроковій перспективі. За оцінками експертів, цього року кількість податкових платежів, можливо, збільшиться, але надалі зниження рентабельності призведе до закриття страхових агенцій і відповідно до зменшення відрахувань до бюджету [3].

Тому доцільно буде знайти компромісний варіант у вирішенні цієї проблеми. Перш за все, ввести обмеження (диференціацію) за видами страхування, за якими підприємство-страхувальник може відносити виплату премій до валових витрат. Зокрема, це стосується перестраховальних операцій для обмеження використання таких видів страхування у схемах по мінімізації оподаткування. А також передбачити збільшення ставки податку за діючим механізмом оподаткування операцій від страхової діяльності. Такі зміни повинні бути незмінними протягом певного часу, для того щоб страховий ринок отримав чіткі "правила гри". Крім того, вітчизняний ринок страхових послуг останнім часом став привабливим для страхових компаній-нерезидентів. Встановлення стабільних умов функціонування сприятиме залученню іноземного капіталу у державу [8].

Проблема побудови ефективної системи оподаткування страхової галузі має велике значення, оскільки від кількості податків, їх функціонального призначення, рівня ставок, диференційованого підходу, наявності та обґрунтованості пільг залежать можливості впливу податків на поведінку страхових компаній та інших суб'єктів економічної діяльності. Тому вважаємо цілком доречними останні урядові новації щодо податку на прибутку підприємств. Зокрема, в частині реформування оподаткування страхового сектору у останній редакції проекту Податкового кодексу України запропоновано здій-

снити перехід на змішану систему оподаткування для страхових організацій, яка передбачає визначення податкового зобов'язання виходячи із загальних правил та ставки, але не менше суми податку, розрахованої за системою, аналогічно діючий [4].

Така система оподаткування поставила би страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами і не створювала б економічних стимулів до податкової оптимізації. Пряме оподаткування страхових прибутків покликане максимально точно зіставити валові доходи та витрати компанії з метою коректного підрахунку чистого прибутку. Попри те, що пряме оподаткування таких прибутків потребує надзвичайно кропіткої роботи з розробки адекватних податкових норм, воно все ж таки є можливим і його застосовують у багатьох країнах.

По суті на Україні в галузі страхування ще досі відбувається процес первинного накопичення як досвіду, так і капіталу, вона знаходиться на стадії становлення

та розвитку з усіма притаманними цьому процесу проблемами і труднощами.

1. "Господарський Кодекс України" від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України.-2003.- N 18, N 19-20, N 21-22. 2. Закон України "Про страхування" від 7 березня 1996 року N 85/96-ВР зі змінами та доповненнями. 3. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР зі змінами та доповненнями. 4. Проект Податкового кодексу України / Офіційний сайт Міністерства фінансів України – <http://www.minfin.gov.ua>. 5. "Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів з видів страхування, інших, ніж страхування життя". Затверджено наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26 травня 1997 року N 41. 6. "Правила розміщення страхових резервів із страхування життя" Затверджено Розпорядження Державної комісії із регулювання ринків фінансових послуг України 26.11.2004 N 2875. 7. Духненко В. Ризики, схеми и классика // Журнал Эксперт. – 2005. – № 35. – С. 70-73. 8. Коляда Т., Романюк М. Оподаткування страхових компаній податком на прибуток підприємств // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Економіка, № 81-82, 2006. – 86-89. 9. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг – <http://www.dfp.gov.ua>.

О.А. Дмитрієва, канд. екон. наук, доц.,
О.В. Любкіна, канд. екон. наук, доц.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

The change of the structure of the attracted by banks money during globalization was investigated. The necessity of marginal border of the correlation between domestic sources of money attraction and foreign investments attraction was proved.

Розглядається зміна структури залучених коштів банку в умовах глобалізації. Доводиться необхідність введення гранично допустимої межі співвідношення внутрішніх джерел залучення коштів і критичної маси залучених іноземних інвестицій.

Умовою ефективною роботи банку, як специфічного суб'єкта господарювання, є створення відповідної ресурсної бази, тобто сукупності грошових коштів, які надходять в розпорядження банку з різних джерел і використовуються для здійснення активних операцій. Проблема ресурсного забезпечення банківської діяльності не нова. Значні розробки у вивченні ресурсної бази сучасних банківських інститутів здійснили Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз. Серед російських вчених варто зазначити праці Є. Жукова, О. Лаврушина, В. Уоскіна. Проблемам формування ефективною ресурсної політики комерційних банків присвячені роботи вітчизняних вчених, зокрема В. Вітлінського, А. Гальчинського, В. Грушка, О. Дзюблюка, О. Заруби, Т. Ковальчука, В. Лагутіна, І. Лютого, А. Мороза, А. Пересади, О. Пилипченка, М. Савлука та ін. Поряд з цим, постійно змінні умови функціонування банківського капіталу обумовлюють необхідність постійних досліджень у цій галузі, зокрема це стосується проблеми фінансової глобалізації, породжених нею викликів для банківської системи України.

Метою дослідження даної статті є виявлення структурних змін у пропорціях залучених коштів банків України, обґрунтування напрямів впливу зростання зовнішніх запозичень на банківський сектор, та доведення необхідності здійснення контролю за присутністю іноземного капіталу в ресурсах вітчизняних банків, зокрема введення регуляторних обмежень співвідношення внутрішніх джерел залучення коштів і критичної маси залучених іноземних інвестицій.

Ресурсна база комерційного банку в сучасних умовах складається з власного капіталу та зобов'язань банку. Джерелами надходження ресурсів для банку в вигляді зобов'язань можуть бути:

- ✓ депозити, які включають кошти інших банків, кошти суб'єктів господарювання, кошти бюджетів різних рівнів, кошти фізичних осіб;
- ✓ позикові кошти (недепозитні залучення), які банк одержав від інших банків у вигляді кредитів і розміщен-

ням власних боргових цінних паперів (депозитних сертифікатів, облігацій), кредити міжнародних фінансових установ, субординовані кредити.

Сучасна структура ресурсної бази комерційного банку характеризується незначною часткою власних коштів. У країнах з розвинутими ринковими відносинами частка власних коштів у складі ресурсів визначається на рівні 15 – 20 %, що дозволяє забезпечити достатню стабільність банків і їх стійкість. Власний капітал у складі ресурсів українських банків коливається на рівні 10 – 15 %. Зростання величини власного капіталу є основним завданням комерційних банків [1]

Яким би значним не був власний капітал, діяльність банку буде суттєво обмежена без використання оборотних коштів ззовні [2]. Залучаючи чужі капітали, банк одержує найзначнішу частину частку своїх ресурсів. Оскільки банк використовує різні джерела залучення коштів, він поділяє їх на постійні (стабільні) ресурси і непостійні (мінливі). Частка стабільних джерел в загальній ресурсній базі банку може бути незначною – 10 – 15 %, мінливі вкладення та недепозитні операції можуть складати 25 – 30 %, а "гарячі гроші" 80 – 90 %. Існуюча практика показує, що на строкові вклади, як правило, припадає 50 %, на поточні рахунки – 30 – 35 %, а на міжбанківський кредит – 20 – 25 % залучених коштів.

У широкому значенні пасивні операції комерційного банку є діяльністю, пов'язаною із залученням грошових коштів вкладників, інших кредиторів і визначенням відповідної комбінації джерел коштів для даної фінансово-кредитної установи. У вужчому змісті під сутністю пасивних операцій комерційного банку стали розуміти дії керівництва банку, спрямовані на задоволення потреби в ліквідності через активний пошук позикових коштів за необхідністю. Таким чином, банк при формуванні пасивів повинен зіставляти надійність і вартість залучених ресурсів, прагнучи до посилення фінансового важеля та підтримуючи власну ліквідність.